

Ігор Геннадійович Рошін,
кандидат наук з фізичного виховання та спорту,
заслужений тренер України,
доцент кафедри теоретичних основ
олімпійського та професійного спорту
Національного університету кораблебудування
імені адмірала Макарова,
м. Миколаїв, Україна

УДК 37.012:37. 037

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ МОНІТОРИНГУ ФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ УЧНІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Рассмотрены современные подходы содержания мониторинга школьного образования. Уточнены организационно-педагогические основы мониторинга физического развития учащихся общеобразовательных учебных заведений. Раскрыты критерии физического развития учеников общеобразовательных учебных заведений. Разработана система мониторинга физического развития учеников общеобразовательных учебных заведений на основе интегральной модели здоровья.

Ключевые слова: мониторинг, ученики, здоровье, физическое развитие, физические качества.

The modern approaches for monitoring the content of school education. Refined organizational and pedagogical basis for monitoring the physical development of students of secondary schools. Disclosed criteria for the physical development of pupils of secondary schools. Developed a system of monitoring the physical development of pupils of secondary schools on the basis of an integrated model of health.

Key words: monitoring, pupils, health, physical development, physical quality.

Сьогодні не викликає заперечень факт, що загальноосвітні навчальні заклади мають створити такі умови навчання і виховання, щоб зберегти здоров'я підростаючого покоління та забезпечити максимальну фізичну та академічну підготовленість учнів до подальшого навчання впродовж життя. Одним із нагальних завдань у цьому ракурсі є використання моніторингу фізичного розвитку – головного показника відповідності віковим нормам та стану здоров'я учнів ЗНЗ, як складової системи моніторингу якості шкільної освіти (академічних досягнень).

Головними цінностями професіонала нового тисячоліття поступово стають здоров'я, вміння та навички здорового способу життя. Переважна більшість роботодавців стверджують, що фахівець будь-якої галузі повинен бути не лише інтелектуально розвиненим, духовно багатим і соціально адаптованим, а й фізично та психічно здоровим. Для цього він має володіти не лише компетентностями, пов'язаними з професійною діяльністю, а й тими, що дозволяють зберігати здоров'я, підтримувати оптимальний рівень працездатності. Тому запровадження моніторингу фізичного розвитку учнів, як складової системи моніторингу якості шкільної освіти має стати підґрунтям підготовки майбутніх конкурентоспроможних працівників.

У межах цієї статті здійснено спробу проаналізувати сучасні підходи до змісту моніторингу шкільної освіти з метою визначення організаційно-педагогічних засад моніторингу фізичного розвитку учнів ЗНЗ.

Фізичний розвиток дітей дошкільного віку завжди знаходився у центрі педагогічної науки та практики. Серед науковців, які досліджують цю проблему в останні роки, можна назвати Е. Бондара, Е. Вільчковського, О. Давиденка, Н. Денисенко, О. Дубогай, І. Лущика, Т. Панасюк, А. Швецова та ін. У науковому обігу можна зустріти вагомі доробки з проблем моніторингу якості освіти, зокрема, праці українських і російських науковців: І. Булаха, І. Іванюка, В. Кальнея, В. Лазарева, О. Локшиної, Т. Лукіної, О. Ляшенка, М. Поташника, С. Шишова та західних фахівців: Б.Блума, Е. Мейсмана, М. Реймерса, Р. Торндайка, С. Холла.

Останнім часом освітній моніторинг є одним із основних засобів нагляду за передачею соціального досвіду новому поколінню, контролю за відповідністю фактичних результатів діяльності навчальних закладів меті їх функціонування. При цьому моніторинг, залежно від змісту та підходів до його здійснення, тлумачать по-різному. Так, у словнику іншомовних слів моніторинг визначається як «постійний контроль за

будь-яким процесом з метою виявлення, чи відповідає бажаному результату або початковим прогнозам» [6]. Більшість зарубіжних науковців під моніторингом розуміють «систему збору, опрацювання й поширення інформації про діяльність освітньої системи, що забезпечує безперервне стеження за станом і прогнозування її розвитку» [1].

На думку О. Ляшенка, «моніторинг – це, насамперед, дослідницький процес, за допомогою якого з'ясовують стан функціонування системи, вивчають процеси, що характеризують її...» [2]. З іншого боку, «моніторинг – це інструментальний засіб оцінювання, завдяки якому формулюються висновки й судження про кількісні та якісні показники розвитку досліджуваного об'єкта» [3]. Окремі дослідники вважають, що моніторинг можна розглядати як особливий вид діяльності, оскільки він є неодмінною складовою організації освіти [4]. На практиці моніторинг частіше виступає способом інноваційного перетворення педагогічної дійсності, ефективним інструментом управління.

Отже, моніторинг можна розглядати у двох курсах: *статичному* – як певну систему зі складниками (засоби, інструменти тощо) та *динамічному* – як певний процес чи вид організаційно-педагогічної діяльності. Практики під моніторингом розуміють технологічний процес, пов'язаний з контролем результатів навчання учнів або діяльності окремих суб'єктів навчально-виховного процесу ЗНЗ.

Узагальнення підходів вище зазначених авторів та визначення інших науковців щодо поняття «моніторинг» надає можливість визначити його узагальнений зміст, а саме: *моніторинг – це один з універсальних видів науково-практичної діяльності педагогічних працівників, що передбачає проведення спеціально організованого спостереження, оцінювання й прогнозування розвитку певного об'єкта*. Виходячи з цього, метою моніторингу фізичного розвитку учнів ЗНЗ вважаємо розробку науково обґрунтованої системи індикаторів та показників результативності навчально-виховного процесу, рекомендацій щодо її забезпечення; предметом моніторингу оберемо діяльність педагогічного колективу ЗНЗ, об'єктом – процес фізичного розвитку учнів.

Як показує аналіз різних наукових джерел, поняття фізичного розвитку трактується у вітчизняній літературі досить неоднозначно. У більшості словників фізичний розвиток визначається, як процес змін форм (антропометричних показників) і морфофункціональних властивостей організму людини під впливом життєвих обставин та виховання [7]. Для характеристики фізичного розвитку учнів ЗНЗ використовують три групи показників:

1) *показники тілобудови* (довжина тіла, маса тіла, постава, об'єми та форми окремих частин тіла тощо), що характеризують морфологію дитини;

2) *показники здоров'я*, що враховують морфологічні та функціональні зміни фізіологічних систем організму (серцево-судинної, дихальної, травневої та центральної нервової);

3) *показники змін фізичних якостей* (сили, пружності, витривалості тощо).

Процес фізичного розвитку учнів ЗНЗ підпорядковується певним закономірностям (законам спадковості) і визначається багатьма середовищними чинниками, зокрема: змістом фізичного виховання у системі освіти та змістом навчальної дисципліни «фізична культура»; рівнем професійної компетентності членів адміністрації, педагогічних та медичних працівників навчального закладу; станом здоров'я учнів та рівнем розвитку їх особистісних якостей; ресурсним забезпеченням закладу (матеріально-технічна база спортивних приміщень, методичне та дидактичне наповнення тощо); особливостями родинного виховання; системою харчування. Втручання у процес фізичного розвитку дитини з метою його управління можливе на підґрунті біологічного закону розвитку та закону єдності форм і функцій організму під час діяльності за умов урахування особливостей та вікових можливостей організму дитини.

З огляду на це, виокремимо наступні критерії моніторингу фізичного розвитку учнів ЗНЗ, що визначають основні складові:

1) *результативність* – рівень навчальних досягнень учнів у галузі фізичної культури (знання, вміння та навички, зокрема, щодо здорового способу життя та здоров'язберігаючих технологій);

2) *ефективність* діяльності педагогічного колективу навчального закладу з фізичного розвитку учнів – стан фізичного здоров'я учнів, кількість учнів, які відвідують спеціальні групи для занять фізичною культурою, рівень захворюваності і травматизму, кількість учнів, які мають шкідливі звички;

3) *доцільність* організаційно-педагогічних засобів – позитивна динаміка у розвитку фізичних якостей та окремих особистісних характеристик учнів;

4) *оптимальність* – відповідність засобів і результату (структурування змісту фізичної культури, раціональність режимів навчання і відпочинку, харчування);

5) *цілісність зусиль* – помісячний поділ кількості фізкультурних та спортивно-оздоровчих заходів у закладі, різноманітність форм та методів фізичного виховання, частота залучення вузьких спеціалістів;

6) *ресурсне забезпечення* – стан матеріально-технічної бази ЗНЗ, рівень фінансування та професійної компетентності педагогів.

Організаційними засадами побудови системи моніторингу фізичного розвитку учнів ЗНЗ визначимо такі:

1) *створення у навчальному закладі центру моніторингу* – структури, діяльність якої спрямована на реалізацію змісту моніторингу;

2) *налагодження зворотного зв'язку між учасниками навчально-виховного процесу* – розробка механізму взаємодії суб'єктів моніторингу;

3) *оприлюднення результатів моніторингу* (учням, батькам, педагогам).

Розроблений зміст моніторингу фізичного розвитку учнів ЗНЗ базується на інтегративній моделі

здоров'я, що включає медичні, біологічні, психологічні, соціальні, природні й функціональні ознаки та чинники довкілля. Кожний із суб'єктів моніторингу (медичні працівники, класні керівники, психологи,

вчителі фізичної культури, представники адміністрації) впродовж навчального року виконують діагностичні процедури і заповнюють для кожного учня відповідні бази даних (таблиці № № 1–4).

Таблиця 1

Антропометрична картка

№ п/п	Прізвище, ім'я учня	Вік	Маса тіла	Зріст	Об'єм грудної клітини	Об'єм голови	Об'єм зап'ястка	Частота серцевих скорочень	Артеріальний тиск	Діагноз. Група
								у спокої, після навантаження		основна, підготовча спеціальна

На підставі щорічного медичного огляду заповнюється картка № 1, в якій зазначаються основні морфологічні дані учнів (антропометричні – маса тіла і зріст та функціональні – життєвий об'єм легень, частота серцевих скорочень) – базові характеристики фізичного розвитку, підґрунтя для встановлення обсягу фізичних навантажень. За цими параметрами можна встановити гармонійність фізичного розвитку: якщо ці показники відповідають одному й тому центильному ряду (у спеціальних таблицях) або спостерігається відхилення у межах сусіднього центиля. У цій таблиці також наводяться дані щодо загального стану здоров'я (або діагноз основного захворювання) та груп для занять фізичною культурою.

Необхідно зауважити, що залучення учнів до заповнення таких карток дозволяє здійснювати

самоконтроль – самостійне спостереження за станом здоров'я, фізичним розвитком, функціональним станом власного організму, фізичною підготовленістю до певних зусиль і вносити, за потребою, корекції шляхом занять фізичними вправами та спортом.

За результатами бесід з батьками, вивчення особливих справ учнів та педагогічних спостережень, класні керівники заповнюють таблицю № 2, в якій відображено певні особливості родинного виховання (перенесені у дитинстві хвороби чи травми, дотримання санітарно-гігієнічних правил та режиму дня, спортивні переваги, збалансованість і калорійність харчування). Ці відомості необхідні педагогам для визначення змісту фізичного виховання, добору форм і методів роботи.

Таблиця 2

Картка педагогічного спостереження

№ п/п	Прізвище, ім'я учня	Особливості раннього розвитку дитини	Особливості відпочинку	Особливості поведінки, настрою	Особливості харчування	Традиції у сім'ї щодо фізичної активності	Відвідування спортивних секцій
				наприклад, переважне самопочуття або больові відчуття	Наприклад апетит, смакові переваги	наприклад, виконання ранкової гімнастики	

До картки № 3 вчителі фізичної культури заносять результати складання учнями обов'язкового комплексного тесту (у 9-му та 11-му класах). Ці дані розгля-

даються, як результат розвитку основних фізичних якостей учнів (сили, швидкості, гнучкості, спритності, витривалості).

Картка рухової активності

Таблиця 3

№ п/п	Прізвище, ім'я учня	Біг, 100 м	Біг, 1000 м	Підйом тулубу в положення сидячи	Згинання та розгинання рук в упорі лежачі	Стрибок у довжину з місця	Човниковий біг 4x9м

Таблиця 4

Картка способу життя

№ групи	Шкідливі звички, %	Рівень захворювань, %	Рівень травматизму, %	Форми відпочинку	Форми оздоровлення

У таблиці № 4 зазначаються основні показники управлінської діяльності щодо збереження здоров'я учнів ЗНЗ за такими критеріями, як: рівні захворювання та травматизму (показники ефективності профілактичної роботи у закладі); кількість учнів, які мають шкідливі звички (показник результативності виховної роботи); спортивно-масові та фізкультурно-оздоровчі заходи, як форми змістовного активного відпочинку та оздоровлення учнів.

Узагальнюючи і варіюючи табличні дані, можна побудувати індивідуальний профіль розвитку, отримати кілька шкал (якісних та кількісних) для оцінки рівня фізичного розвитку та стану фізичного здоров'я учнів. Разом з тим, можна провести оцінку даних для певної вікової та статевої груп шляхом розрахунку сігмальних ($\pm\delta$) відхилень від відповідних стандартів. Отримані за допомогою обчислень різні індекси (наприклад, Кетле, Ерисмана) дозволять зробити висновки про гармонійність розвитку, здійснити певну корекцію, наприклад, застосувати закаливання, зайнятися певним видом спорту, змінити раціон чи режим харчування тощо.

Розроблена система моніторингу дозволяє реалізувати наступні функції організаційно-педагогічної діяльності:

- *інформаційну* – створення баз даних щодо стану здоров'я учнів, забезпечення можливості здійснення аналітико-прогностичної діяльності;
- *діагностичну* – вимірювання визначених параметрів фізичного розвитку учнів, виявлення відхилень від запланованих результатів (вікових норм), встановлення їх причин;
- *соціальну* – залучення батьків, представників громадськості, медичних працівників до проблеми збереження здоров'я учнів ЗНЗ;
- *формувальну* – використання результатів моніторингу для організації індивідуальної та групової роботи;
- *контролюючу і корекційну* – відстеження можливих відхилень і прогалин, здійснення корекції змісту виховної роботи;
- *прогностичну* – можливість побудови стратегії діяльності суб'єктів моніторингу;
- *управлінську* – вироблення та ухвалення адміністративних рішень.

Таким чином, розглядаючи фізичний розвиток учнів, як один з показників якості освіти, а запропонований моніторинг фізичного розвитку – як дієвий

засіб педагогічного менеджменту, – отримуємо можливість більш об'єктивно оцінювати кількісні показники фізичного здоров'я та фізичного стану учнів (підготовленості до навантажень, випробувань на витривалість та складну координацію рухів), як складових їх фізичного розвитку. Таким чином, у результаті зазначеного моніторингу, адміністрація навчального закладу не лише отримує інформацію про стан об'єкту – рівень фізичного розвитку учнів, а й з'ясовує проблеми та тенденції розвитку кожної дитини, виявляє загальні проблеми (класу чи закладу), на підставі чого розробляє відповідну стратегію і тактику подальшої роботи.

Перспективи подальших дослідження і розвідок у цьому напрямку можуть бути представлені в обґрунтуванні змісту програм підвищення ефективності організаційно-педагогічні засади моніторингу фізичного розвитку учнів загальноосвітніх навчальних закладів.

Використані літературні джерела

1. *Лукіна Т. О.* Моніторинг якості освіти: теорія і практика / Т. О. Лукіна. – К.: Шкільний світ, 2006. – 128с.
2. *Ляшенко О. І.* Організаційно-методичні засади моніторингу якості освіти // Педагогіка і психологія, 2007. – № 2 (55). – С.34–40.
3. *Майоров А. Н.* Мониторинг как научно-практический феномен // Школьные технологи, 1988. – № 5. – С.26–45.
4. Моніторинг якості освіти: становлення і розвиток в Україні: Рекомендації з освітньої політики / За заг. ред. О. І. Локшиної. – К.: К.І.С., 2004. – 160с.
5. Моніторинг в управлінні навчальним закладом / О. М. Касьянова. Управлінський супровід моніторингу якості освіти / Т. Б. Волобуєва. – Х.: Основа, 2004. – 96с.
6. Словник іншомовних слів / Уклад. Л. О. Пустовіт, О. І. Скопенко і др. – К.: Вид-во «Довіра», 2000. – 1018с.
7. *Холодов Ж. К., Кузнецов В. С.* Теория и методика физического воспитания и спорта: Учеб. пособие для студентов высш. учеб. заведений / Ж. К. Холодов. В. С. Кузнецов. – М.: Издательский центр «Академия», 2000. – 480 с.